

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛЬСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Велика Аліна Михайлівна,
старший викладач,
Колганова Валерія Олександрівна,
студентка
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Постановка проблеми. Вивчення фразеологічних одиниць усіх типів завжди привертало увагу мовознавців, що не дивно, адже відомо, що ці стійкі словосполучення є відображенням історії певної країни, менталітету носіїв мови та мають характерне національне або історичне забарвлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми засвідчив, що вивченню лінгвістичних характеристик фразеологізмів присвячені наукові доробки цілої плеяди як українських, так і зарубіжних учених. Зокрема, вичерпний і багатоаспектний аналіз теоретичних і практичних проблем фразеології здійснено у працях таких видатних учених, як О. О. Потєбня, О. О. Шахматов, В. М. Телія, М. Ф. Алефіренко, В. С. Калашник, В. Д. Ужченко та ін.

На зламі ХХ-ХХІ століть особливо актуальним стало дослідження фразеологічних одиниць з позиції когнітивної лінгвістики, етнолінгвістики, лінгвокультурології та прагматики. Спостерігається також підвищений інтерес мовознавців до вивчення функціонально-семантичних особливостей окремих груп фразеологічних зворотів зі спільним тематичним компонентом на матеріалі однієї або декількох мов у компаративному аспекті.

Незважаючи на численні й ґрунтовні наукові праці, присвячені вивченню зазначеної проблеми, досі відсутні комплексні порівняльні дослідження специфіки фразеологічних систем польської, англійської та української мов. Саме цим мотивується **актуальність** пропонованої розвідки.

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашого дослідження є встановлення етимологічних та структурно-семантичних особливостей фразеологізмів польської, англійської та української мов. Задля її досягнення у статті поставлені такі **завдання**: дати визначення поняттю «фразеологізм»; розглянути критерії класифікації фразеологічних одиниць у польському, англійському та українському мовознавстві; виявити теоретичні розбіжності у наукових підходах до вивчення фразеологізмів польських, англійських та українських науковців; визначити специфічні, спільні та відмінні риси фразеологічних одиниць у означених мовах.

Об'єктом пропонованого дослідження є фразеологічні одиниці польської, англійської та української мов, а **предметом** – їх особливості у порівняльному аспекті.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання при викладанні та вивченні курсів з порівняльної (зіставної) фразеології, лексикології, лінгвістики тексту, а також у подальших лінгвістичних дослідженнях фразеологічних систем польської, англійської та української мов.

Виклад основного матеріалу. Відправною точкою для сучасних досліджень фразеології різних мов слугувала теорія французького лінгвіста Ш. Баллі, висвітлена у його праці «Французька стилістика» ще на початку ХХ ст. Дослідник вважав, що фразеологізмом може вважатися таке словосполучення, компоненти якого втратили своє самостійне значення. При цьому значення такого словосполучення не відповідає сумі значень окремих його компонентів [1, с. 144]. Головними ознаками фразеологічних одиниць, які виділив науковець, є стійкість компонентного складу, цілісність значення, рівнозначність одному слову та можливість заміни цим словом, незрозумілість окремих компонентів виразу в результаті втрати ними семантичної самостійності, наявність архаїзмів, застарілих виразів у складі фразеологічних одиниць [1, с. 147].

Різнотипність фразеологічних одиниць призвела до того, що, попри наявність спільної теоретичної бази, у сучасних наукових працях польських, англійських та українських мовознавців відсутнє уніфіковане визначення фразеологізму та критеріїв їх класифікації. У дослідженнях представників різних країн розроблені різноаспектні підходи щодо вивчення цього мовного феномену.

Детально і ґрунтовно питання фразеологізмів висвітлене українськими дослідниками. Як зазначає В. Д. Ужченко, фразеологічний фонд української мови є дуже об'ємним і багатограним. На сьогодні він нараховує близько 60 тисяч сталих виразів, кількість яких збільшується з кожним роком [4, с. 9]. Звісно такі підрахунки є приблизними, адже на сьогоднішній день серед вітчизняних мовознавців відсутня однастайність щодо критеріїв відбору фразеологізмів з-поміж інших номінативних одиниць. Прихильники першого («вузького») підходу (Л. Г. Авксентьев, В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, Ю. Ф. Прадід, Л. А. Юрчук, та ін.) фразеологізмами вважають лише ідіоматичні вирази, які характеризуються максимальним семантичним злиттям і є еквівалентними слову. Представники другого («широкого») напряму досліджень (Н. Д. Бабич, Л. Г. Скрипник, Ф. П. Медведєв та ін.) до переліку фразеологізмів включають усі сполуки слів, які володіють певним ступенем стійкості (наприклад, ідіоматичні сполучення, крилаті вирази, прислів'я, приказки, кліше тощо).

В українських мовознавчих працях останніх років зазначена проблема вирішується шляхом розподілу усіх потенційних фразеологічних одиниць за ядроно-периферійним принципом, де «до центру відносяться ідіоми, до периферії – тавтології; дієслівно-іменникові перифрази; вирази із фразеологічно зв'язаним значенням слів, деякі види крилатих слів, приказок» [5, с. 40].

Основоположником польської фразеології вважається С. Скорупка [7], наукові надбання якого відіграли важливу роль у розвитку цієї галузі мовознавства. Його семантична типологія фразеологічних одиниць польської

мови включає три групи: 1) стійкі словосполучення; 2) порівняльні усталені вирази; 3) вільні словосполучення, значення яких виникає з суми значень його компонентів. За формою лінгвіст розрізняє фразеологізми, представлені виразами (словосполучення, що поєднує щонайменше два слова, головне з яких має номінативний характер), зворотами (словосполучення, ключовий компонент якого має вербальний характер) та фразами (речення, до складу якого входять як номінативні, так і вербальні компоненти) [7, с. 121].

У спільній праці А. Пайдзінської та А. М. Левицького [6] фразеологічні одиниці польської мови поділяються на дві групи: ідіоматичні вирази (значення вислову не є рівним значенню окремих його компонентів) та фразеологічні сполучення (значення виражається в основному ключовим компонентом). Дослідники також надають класифікацію за функціональним критерієм, що передбачає врахування функції фразеологічного звороту у реченні: 1) фрази (фразеологізми, виражені реченнями); 2) звороти (виконують функцію дієслова); 3) іменникові вирази (виконують функцію іменника); 4) означальні вирази (виконують роль означення або порівняння); 5) фразеологічні вказівники (виконують функцію службових частин мови).

У наукових працях англійськомовних лінгвістів термін «фразеологізм» або «фразеологічна одиниця» взагалі не використовується. Англійські й американські мовознавці для позначення цього мовного явища послуговуються терміном «ідіома» (idiom), що позначає послідовну сукупність взаємопов'язаних слів, які утворюють єдність, загальну семантику якої важко або неможливо зрозуміти шляхом тлумачення змісту кожного слова.

Найвідоміша класифікація англійськомовних ідіом була розроблена англійським дослідником Л. П. Смітом [3]. Він розподілив ідіоматичні вирази на групи за тематичним критерієм, враховуючи сфери їх походження або сфери їх функціонування, наприклад: ідіоми, що використовуються моряками, рибачками, солдатами або мисливцями; ідіоми, пов'язані з тваринами, сільським господарством, кулінарією, мистецтвом, спортом, тощо. Саме такий підхід до

визначення та класифікації ідіом широко використовується в англомовній науковій літературі, словниках, довідниках.

Найкраще специфіка фразеологізмів кожної мови, на нашу думку, відслідковується при вивченні їх етимології. Питання джерел походження фразеологізмів польської, англійської та української мов неодноразово вивчалось вітчизняними і зарубіжними науковцями, адже саме цей аспект дозволяє виявити особливості мовної картини світу носіїв мови. Як слушно зазначає О. С. Мельничук, тісні історичні зв'язки європейських народів, спільність їх релігії, політичних і культурних подій, значною мірою зблизили їх. Цей зв'язок, незважаючи на мовну, культурну самобутність і своєрідність кожного народу, відобразилася у лексиці і у фразеологічних зворотах, які, як правило, калькуються від мови до мови [2, с. 18].

Основними спільними джерелами походження фразеологічних одиниць польської, англійської та української мов є міфологія (напр., *koń trojański / Trojan horse / троянський кінь*), біблійні сюжети (напр., *niewierny Tomasz / a doubting Thomas / Хома невіруючий*), фразеологізми, утворені на основі творів світової літератури, висловлювань видатних людей (напр., *brzydkie kaczątko / an ugly duckling / гидке каченя*).

Деякі з таких стійких висловлювань у досліджуваних мовах також характеризуються ідентичністю за структурно-семантичним критерієм, наприклад, *alfa i omega / Alpha and Omega / альфа і омега; odrodzić się jak feniks z popiołów / воскреснути, як фенікс із попелу / rise like a Phoenix from the ashes*. Трапляються також частково еквівалентні за структурою і змістом фразеологізми, наприклад, *wstawać z kurami / to get up with the lark / прокидатися з (першими) півнями*. У проілюстрованому прикладі граматична структура та семантика фразеологізму є ідентичною, однак використовуються різні орнитоніми: в польській і українській мові назви домашніх птахів (*kura* ‘курка’ та *півень* відповідно), а в англійській йдеться про дикого птаха (*lark* ‘жайворонок’).

Особливістю польських і українських фразеологічних одиниць є наявність значної кількості спільних джерел творення, які не характерні для англійськомовних ідіом: слов'янська культура, фольклор, традиції, вірування, спільне історичне минуле тощо. Завдяки близькому територіальному розташуванню та спільному історично-культурному фону, в польській і українській мовах існує багато повних або частково еквівалентних фразеологізмів, значення яких є зрозумілим носіям обох мов (наприклад, *nie złapie pies zająca jak za dwoma goni* / *за двома зайцями поженешся – жодного не впіймаєш*; *wodzić za nos* / *водити за ніс*).

Існують також структурно-семантичні еквіваленти серед фразеологічних одиниць польської та англійської мов, однак таких мовних одиниць значно менше, ніж польсько-українських фразеологічних паралелей, наприклад: *wsadzić kij w mrowisko* / *put the cat among the pigeons*.

Проте, незважаючи на перелічені спільні риси, у кожній мові є група національних фразеологічних одиниць, які найбільш повно передають специфіку історико-культурного становлення держави, характеризують менталітет носіїв мови та є незрозумілими носіям інших мов без пояснення їх семантики. Прикладами таких фразеологізмів у польській мові є *bredzić jak Piekarski na mękach, mieć ręce i nogi, robić komus front*, в англійській мові – *to rob the cradle, deep waters, white Christmas*, в українській мові – *пропав, як швед під Полтавою, кожна Ганна по-своєму гарна, давати гарбуза* тощо.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі розвитку мовознавства фразеологічною одиницею вважається будь-яка стала за складом і структурою сполука, що має власне значення, не тотожне сумі значень окремих її компонентів, і виконує функцію окремої лексеми. Фразеологізми польської, англійської та української мов у деяких випадках мають спільну етимологію, структурно-семантичні характеристики, однак у більшості випадків стійкі вирази у кожній мові відрізняються своєю етнокультурною маркованістю.

Список літератури

1. Балли Ш. Французкая стилистика. Москва: Эдиториал УРСС, 2001. 392 с.
2. Историческая типология славянских языков. Фонетика, словообразование, лексика и фразеология / Под общ. Ред. А.С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1986. 287 с.
3. Смит Л. П. Фразеология английского языка / Пер. с англ. А. С. Игнатъева. Москва: Учпедгиз, 1990. 342 с.
4. Ужченко В. Фразеологія сучасної української мови: навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с.
5. Шульженко А. С. Фразеологізми на позначення відчуттів людини в українській, англійській та французькій мовах: структурний і семантичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. 215 с.
6. Pajdzińska A., Lewicki A. M. Frazeologia. Encyklopedia kultury polskiej XX wieku / Pod red. J.Bartmińskiego. Wrocław, 1993. T.2. Współczesny język polski. S.307–320.
7. Skorupka S. Z zagadnień frazeologii porównawczej. *Prace Filologiczne*. 1965. №18/4. S.120–124.